

Яскорська А.О.

студентка,

Науковий керівник: Демура М.І.

кандидат юридичних наук, асистент,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ ТА СУЧАСНІ СПОСОБИ ЇХ ЗАМІНИ

Інститут участі понятих є одним з найстаріших інститутів у вітчизняному кримінальному судочинстві України. Участь громадян у якості понятих при провадженні слідчих (розшукових) дій стало результатом багаторічної еволюції. Поява інституту понятих була пов'язана з необхідністю залучення «достойних людей» до проведення процесуальних дій, які б засвідчували про законність та неупередженість таких дій з боку органів досудового розслідування. Зокрема, про інститут понятих згадується в Руській Правді 1036–1037 рр., Судебнику Казимира 1468 року, Литовських Статутах (1529, 1566, 1588 років), Магдебурзькому праві, Зводі законів Російської імперії 1835 року. Проте, на законодавчому рівні відповідні суб'єкти вперше згадуються у Соборному Уложенні 1649 року, де було визначено випадки їх участі, встановлювалися вимоги до таких осіб, передбачалися способи фіксації їх діяльності та інше.

Якщо ж аналізувати сучасні нормативно-правові акти, то поняття «понятий» ми там не знайдемо. Прочитавши частину 7, статті 223 КПК, в якому зазначається, хто не може бути понятим, а це зокрема не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. І вже виходячи з цього можна дати визначення поняття «понятий».

Отже, понятий – це фізична особа, яка залучається до участі у кримінальному провадженні з метою засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі виконаним діям.

Відповідно до вказаної норми КПК, слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією,

слідчого експерименту, освідування особи. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Виходячи з цього, залучення понятих в певній мірі є обмеженим, а в деяких випадках, зовсім не потрібним, це зокрема в частині, коли здійснюється безперервний відеозапис при процесуальній дії. Проте, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Тут постає питання, а чи є необхідним залучення понятих, якщо в умовах цифровізації існує безліч різноманітних засобів, які можуть здійснювати фіксацію процесуальних дій краще, а ніж це роблять поняті?

На користь збереження інституту понятих наводяться різноманітні аргументи, зокрема: процесуальні гарантії прав особи та інтересів правосуддя забезпечують саме поняті; інститут понятих пройшов перевірку часом; присікається можливість фальсифікації доказів; залучення понятих підсилює надійність одержання доказів з позиції їх достовірності та допустимості.

Противники інституту понятих схиляються до складності процедури залучення та участі понятих у процесуальних діях. Зокрема, їх основними аргументами є: недовіра держави, суспільства, суду до органів досудового розслідування; протиставлення думки громадян, часом сумнівної репутації, що залучаються в якості понятих, спеціально уповноваженим державним органам і їх посадовим особам; стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, що дозволяє з достатньою достовірністю і повнотою фіксувати будь-які дії органів досудового розслідування; неможливість забезпечення участі понятих у виняткових ситуаціях; незацікавленість громадян в сприянні правосуддю; складність у забезпеченні безпеки понятих; аналогія з законодавством інших держав, в яких подібний інститут відсутній.

Погоджуючись із викладеними вище положеннями, додамо власної аргументації. Так, слід враховувати, що на практиці існує ряд проблем у забезпеченні участі понятих у тих слідчих (розшукових) діях, до яких їх залучити обов'язково. Перш за все, це пов'язано із запрошенням понятих. Слідчим доводиться вмовляти громадян бути присутніми в якості понятих при огляді комплектів ношеного одягу чи інших речей особистого характеру. Такий огляд може тривати кілька годин. Або ж при слідчому експерименті ДТП, який проводить на вулиці, зимою. В

таких випадках, громадяни просто відмовляються. І навіть самий відповідальний понятій, будучи нормальною людиною з природною реакцією на те, що відбувається, буде прагнути триматися подалі від трупа, який кілька днів пролежав у замкненій квартирі. Зокрема, як приклад можна привести наступний. В Україні сталася така ситуація, що на дорозі загинула сержант поліції, яка разом з напарником зупинила вантажний автомобіль, який підходив під опис в орієнтуванні в зв'язку з вчиненням тяжкого злочину. Однак для огляду машини були потрібні поняті, і поки їх шукали, в машину влетів інший мікроавтобус. Саме цей випадок підштовхнув радника Міністра внутрішніх справ України, колишнього главу Національної поліції Сергія Князева підняти питання про доцільність інституту понятих. Він зазначає, що «Україна – єдина європейська держава, яка вимагає від поліції проводити огляд не самостійно! Радянський рудимент з приводу понятих не тільки не захистить права громадян, а й призводить до постійних абсурдних дій з боку правоохоронців, які змушені навіть озброєних злочинців оглядати не миттєво, а тільки знайшовши двох понятих. А їх, як правило, складно передбачити або знайти, або умовити кого-небудь бути понятим». На думку Князева, сьогодні в епоху повної відеофіксації слідчих дій інститут понятих не потрібен.

Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, щороку він приносить нові технології та технічні засоби. Окрім цього, Україна увійшла в епоху діджиталізації. Також на допустимість застосування фотозйомки в якості технічного засобу фіксації ходу і результату процесуальної дії як альтернативу участі понятих вказують і деякі науковці. При слідчому огляді фотоапарат дозволяє найбільш повно і точно зафіксувати речову обстановку місця, запам'ятати не тільки ті обставини, які відносяться до вчиненого злочину, а й обставини, значення яких може стати зрозумілим тільки в ході подальшого розслідування. Фотозйомку бажано проводити при огляді трупів, в той же час відеозйомка найбільш часто здійснюється при катастрофах, великих аваріях або пожежах. Функцію понятих можна замінити тільки застосуванням засобів відеозапису (кінозйомки) і при обов'язковому дотриманні ряду правил. Саме відеозапис дозволяє відображати на матеріальних носіях хід і результати слідчих дій в динаміці, зі звуком, з максимальною повнотою і так далі, так, як це спостерігають поняті.

Таким чином, головною перевагою застосування відеозапису буде можливість неодноразового перегляду і аналізу, а також зіставлення її з обстановкою, яку змодулює слідчий шляхом допитів, експериментів і т.д.

Підводячи підсумок дослідження інституту участі понятих в сучасному кримінальному судочинстві України, можна зробити висновок, що законодавець не відмовляється від нього і обмежився лише встановленням числа випадків обов'язкової участі понятих у слідчих (розшукових) діях. Однак зазначений інститут, як і раніше, залишається одним з найбільш проблемних в кримінальному процесі, а будь-яка проблема, як відомо, вимагає свого вирішення. Наше вирішення цієї проблеми запропоновано вище.